

॥ तैत्तिरीय आरण्यकम् ॥

॥ कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीय-काठकम् ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

संज्ञानं विज्ञानं प्रज्ञानं जानदभिजानत्। सङ्कल्पमानं
प्रकल्पमानमुपकल्पमानमुपकृतं कृतम्। श्रेयो वसीय
आयत्सम्भूतं भूतम्। चित्रः केतुः प्रभानाभान्त्सम्भान्।
ज्योतिष्मांस्तेजस्वानातपस्त्तपन्नभितपन्। रोचनो
रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः। दर्शा दृष्टा
दर्शता विश्वरूपा सुदर्शना। आप्यायमाना प्यायमाना
प्याया सूनृतेरा। आपूर्यमाणा पूर्यमाणा पूरयन्ती पूर्णा
पौर्णमासी। दाता प्रदाताऽऽनन्दो मोदः प्रमोदः॥५॥

आवेशयन्निवेशयन्त्संवेशनः सः शान्तः शान्तः। अभवन्प्र-
भवन्त्सम्भवन्त्सम्भूतो भूतः। प्रस्तुतं विष्टुतं सः स्तुतं
कल्याणं विश्वरूपम्। शुक्रममृतं तेजस्वि तेजः
समिद्धम्। अरुणं भानुमन्मरीचिमदभितपत्तपस्वत्।

स॒वि॒ता प्र॑स॒वि॒ता दी॒प्तो दी॒पय॑न्दी॒प्य॑मानः। ज्वल॑ञ्ज्वलि॒ता
तप॑न्वित॒प॑न्त्स॒न्तप॑न्। रो॒च॒नो रोच॑मानः शु॒म्भूः शु॒म्भ॑मानो
वा॒मः। सु॒ता सु॑न्व॒ती प्र॑सु॒ता सू॒यमा॑नाऽभि॒षूय॑मा॒णा। पी॒ती
प्र॒पा स॒म्पा तृ॒प्ति॑स्त्पर्प॑य॒न्ती॥ २॥

का॒न्ता का॒म्या का॒मजा॑ताऽऽयु॑ष्मती का॒मदु॑घा॒।
अ॒भि॒शा॒स्ताऽनु॑म॒न्ताऽऽन॑न्दो मोदः प्रमोदः। आ॒सा॒दय॑न्निषा॒-
दय॑न्त्स॒सा॑द॒नः स॒स॒न्नः स॒न्नः। आ॒भूर्वि॑भूः प्र॒भूः
श॒म्भूर्भुवः॑। प॒वि॒त्रं प॒वयि॑ष्यन्पू॒तो मे॒ध्यः। यशो॑
यश॑स्वाना॒युर॑मृ॒तः। जी॒वो जी॑वि॒ष्यन्त्स्वर्गो॑ लो॒कः।
सह॑स्वान्त्सही॒यानो॑ज॒स्वान्त्सह॑मानः। जय॑न्नभि॒जय॑न्त्सु॒-
द्रवि॑णो द्रवि॒णोदाः॑। आ॒र्द्रप॑वि॒त्रो हरि॑केशो मोदः प्रमोदः॥ ३॥

अ॒रु॒णोऽरु॒णर॑जाः पु॒ण्डरी॑को वि॒श्वजि॑द॒भिजि॑त्। आ॒र्द्रः
पि॒न्व॑मा॒नोऽन्न॑वा॒न्नस॑वा॒निरा॑वान्। स॒र्वो॒षधः॑ स॒म्भ॒रो
मह॑स्वान्। ए॒ज॒त्का जो॑व॒त्काः। क्षु॒ल्ल॒काः शि॑पिविष्ट॒काः।
स॒रि॒स्र॒राः सु॒शेर॑वः। अ॒जि॒रासो॑ गमि॒ष्णवः॑। इ॒दानी॑

तदानीमेतर्हि क्षिप्रमजिरम्। आशुर्निमेषः फणो
 द्रवन्नतिद्रवन्। त्वरंस्त्वरमाण आशुराशीयाञ्जवः।
 अग्निष्टोम उक्थ्योऽतिरात्रो द्विरात्रस्त्रिरात्रश्चतूरात्रः।
 अग्निर्ऋतुः सूर्य ऋतुश्चन्द्रमा ऋतुः। प्रजापतिः संवत्सरो
 महान्कः॥४॥

[१]

भूरग्निं च पृथिवीं च मां च। त्रींश्च लोकान्संवत्सरं च।
 प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद।
 भुवो वायुं चान्तरिक्षं च मां च। त्रींश्च लोकान्संवत्सरं च।
 प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद।
 स्वरादित्यं च दिवं च मां च। त्रींश्च लोकान्संवत्सरं
 च। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा
 सीद। भूर्भुवः स्वश्चन्द्रमसं च दिशश्च मां च। त्रींश्च
 लोकान्संवत्सरं च। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
 देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥५॥

[२]

त्वमे॒व त्वां वे॑त्थ॒ योऽसि॒ सोऽसि॑ । त्वमे॒व त्वाम॑चैषीः ।
 चि॒तश्चा॒सि स॒ञ्चित॑श्चास्य॒ग्ने । ए॒तावा॒ऽश्चा॒सि भू॒याऽश्चा॒स्य॒ग्ने ।
 यत्ते॑ अ॒ग्ने न्यूनं॑ यदु॒ तेऽति॑रिक्तम् । आ॒दि॒त्यास्तदङ्गि॑रस-
 श्चिन्वन्तु । वि॒श्वे ते दे॒वाश्चि॑ति॒मापू॑रयन्तु । चि॒तश्चा॒सि
 स॒ञ्चित॑श्चास्य॒ग्ने । ए॒तावा॒ऽश्चा॒सि भू॒याऽश्चा॒स्य॒ग्ने । मा ते॑
 अ॒ग्ने च॒ येन॒ माऽति॑ च॒ येनाऽऽयु॑रावृ॒क्षि । सर्वे॑षां॒ ज्योति॑षां॒
 ज्योति॑र्यद॒दावुदे॑ति । तप॑सो जा॒तमनि॑भृष्ट॒मोजः॑ । तत्ते॑
 ज्योति॑रिष्टके । तेन॑ मे तप । तेन॑ मे ज्वल । तेन॑ मे दीदिहि ।
 याव॑द्दे॒वाः । याव॑द॒साति॑ सूर्यः । याव॑दु॒तापि॒ ब्रह्म॑ ॥ ६ ॥

[३]

स॒व॒त्स॒रोऽसि॑ परि॒व॒त्स॒रोऽसि॑ । इ॒दा॒व॒त्स॒रोऽसीदु॑व॒त्स॒रो-
 ऽसि॑ । इ॒द्व॒त्स॒रोऽसि॑ व॒त्स॒रोऽसि॑ । तस्य॑ ते वस॒न्तः शि॒रः ।
 ग्री॒ष्मो दक्षि॑णः प॒क्षः । व॒रु॒षाः पु॒च्छम् । श॒रदु॑त्तरः प॒क्षः ।
 हे॒म॒न्तो मध्य॑म् । पूर्॒वप॒क्षाश्चि॑तयः । अ॒पर॒प॒क्षाः पु॒रीष॑म् ॥ ७ ॥

अ॒हो॒रा॒त्राणी॑ष्ट॒काः। ऋ॒षभो॑ऽसि स्व॒र्गो लो॒कः। यस्यां॑ दि॒शि
म॒ही॒र्य॑से। ततो॑ नो॒ मह॑ आ॒व॒ह। वा॒यु॒र्भू॒त्वा सर्वा॑ दि॒श
आ॒वा॒हि। सर्वा॑ दि॒शोऽनु॑वि॒वा॒हि। सर्वा॑ दि॒शोऽनु॑स॒वा॒हि।
चि॒त्त्या चि॒ति॒मापू॑ण। अचि॒त्त्या चि॒ति॒मापू॑ण। चि॒द॒सि
समु॒द्रयो॑निः॥८॥

इ॒न्दु॒र्दक्षः॑ श्ये॒न ऋ॒तावा॑। हि॒र॒ण्य॑पक्षः शकु॒नो भु॑र॒ण्युः।
म॒हान्त्स॒धस्थे॑ ध्रु॒व आ॒निष॑त्तः। नम॑स्ते अस्तु॒ मा मां
हि॒ंसीः। ए॒ति प्रे॒ति वी॒ति॒ समि॑त्यु॒दि॒ति। दि॒वं मे॑ यच्छ।
अ॒न्तरि॑क्षं मे॒ यच्छ। पृ॒थि॒वीं मे॑ यच्छ। पृ॒थि॒वीं मे॑ यच्छ।
अ॒न्तरि॑क्षं मे॒ यच्छ। दि॒वं मे॑ यच्छ। अ॒ह्ना प्र॑सा॒रय। रा॒त्र्या
सम॑च। रा॒त्र्या प्र॑सा॒रय। अ॒ह्ना सम॑च। का॒मं प्र॑सा॒रय।
का॒मं॒ सम॑च॥९॥

[४]

भूर्भु॒वः स्वः॑। ओ॒जो ब॒लम्। ब्र॒ह्म क्ष॒त्रम्। यशो॑ म॒हत्।
स॒त्यं तपो॑ ना॒म। रू॒पम॒मृत॑म्। चक्षुः॑ श्रो॒त्रम्। मन॑ आ॒युः।

विश्वं यशो॑ म॒हः। स॒मं तपो॑ ह॒रो भाः। जा॒तवे॑दा॒ यदि॑ वा
पाव॑कोऽसि॑। वैश्वान॑रो यदि॑ वा वैद्यु॑तोऽसि॑। शं प्र॒जाभ्यो॑
यज॑मानाय लो॒कम्। ऊर्जं॑ पु॒ष्टिं दद॑द्भ्याव॑वृत्स्व॥१०॥

[५]

राज्ञी॑ वि॒राज्ञी॑। स॒म्राज्ञी॑ स्व॒राज्ञी॑। अ॒र्चिः शो॒चिः। तपो॑ ह॒रो
भाः। अ॒ग्निरिन्द्रो॑ बृह॒स्पतिः॑। विश्वे॑ दे॒वा भुव॑नस्य गो॒पाः। ते
मा॒ सर्वे॑ यश॑सा॒ सꣳसृ॑जन्तु॥११॥

[६]

अस॑वे॒ स्वाहा॑ वस॑वे॒ स्वाहा॑। विभु॑वे॒ स्वाहा॑ विव॑स्वते॒
स्वाहा॑। अ॒भिभु॑वे॒ स्वाहा॑ऽधि॑पतये॒ स्वाहा॑। दि॒वां पत॑ये॒
स्वाहा॑ऽह॑स्प॒त्याय॒ स्वाहा॑। चा॒क्षुष्म॒त्याय॒ स्वाहा॑
ज्योति॑ष्म॒त्याय॒ स्वाहा॑। रा॒ज्ञे स्वाहा॑ वि॒राज्ञे॑ स्वाहा॑। स॒म्राज्ञे॑
स्वाहा॑ स्व॒राज्ञे॑ स्वाहा॑। शू॒षाय॒ स्वाहा॑ सू॒र्याय॒ स्वाहा॑।
च॒न्द्रम॑से॒ स्वाहा॑ ज्योति॑षे॒ स्वाहा॑। सꣳस॑र्पाय॒ स्वाहा॑
क॒ल्याणा॑य॒ स्वाहा॑। अ॒र्जुना॑य॒ स्वाहा॑॥१२॥

[७]

विपश्चिते पवमानाय गायत। मही न धाराऽत्यन्धो अर्षति।
 अहिर्ह जीर्णामतिसर्पति त्वचम्। अत्यो न क्रीडन्नसरद्वृषा
 हरिः। उपयामगृहीतोऽसि मृत्यवे त्वा जुष्टं गृह्णामि। एष ते
 योनिर्मृत्यवे त्वा। अपमृत्युमपक्षुधम्। अपेतः शपथं जहि।
 अधा नो अग्र आवह। रायस्पोष सहस्रिणम्॥१३॥

ये ते सहस्रमयुतं पाशाः। मृत्यो मर्त्याय हन्तवे। तान्
 यज्ञस्य मायया। सर्वानवयजामहे। भक्षोऽस्यमृतभक्षः।
 तस्य ते मृत्युपीतस्यामृतवतः। स्वगाकृतस्य मधुमतः।
 उपहृतस्योपहृतो भक्षयामि। मन्द्राऽभिभूतिः केतुर्यज्ञानां
 वाक्। असावेहि॥१४॥

अन्धो जागृविः प्राण। असावेहि। बधिर आक्रन्दयितरपान।
 असावेहि। अहस्तोस्त्वा चक्षुः। असावेहि। अपादाशो मनः।
 असावेहि। कवे विप्रचित्ते श्रोत्रं। असावेहि॥१५॥

सुहस्तः सुवासाः। शूषो नामास्यमृतो मर्त्येषु। तं त्वाऽहं

तथा वेदं। असावेहि। अग्निर्मे वाचि श्रितः। वाग्धृदये। हृदयं
मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। वायुर्मे प्राणे श्रितः॥१६॥

प्राणो हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। सूर्यो
मे चक्षुषि श्रितः। चक्षुर्हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं
ब्रह्मणि। चन्द्रमा मे मनसि श्रितः॥१७॥

मनो हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। दिशो
मे श्रोत्रे श्रिताः। श्रोत्रं हृदये। हृदयं मयि। अहममृते।
अमृतं ब्रह्मणि। आपो मे रेतसि श्रिताः॥१८॥

रेतो हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। पृथिवी
मे शरीरे श्रिता। शरीरं हृदये। हृदयं मयि। अहममृते।
अमृतं ब्रह्मणि। ओषधिवनस्पतयो मे लोमसु श्रिताः॥१९॥

लोमानि हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि।
इन्द्रो मे बले श्रितः। बलं हृदये। हृदयं मयि। अहममृते।
अमृतं ब्रह्मणि। पर्जन्यो मे मूर्ध्नि श्रितः॥२०॥

मूर्धा हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। ईशानो

मे म॒न्यौ श्रि॒तः। म॒न्युर्हृद॑ये। हृद॑यं म॒रि॒ः। अ॒हम॒मृते॑। अ॒मृतं॑
 ब्रह्म॑णि। आ॒त्मा मं आ॒त्मनि॑ श्रि॒तः॥२१॥ आ॒त्मा हृद॑ये।
 हृद॑यं म॒रि॒ः। अ॒हम॒मृते॑। अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। पुन॑र्म आ॒त्मा
 पुन॑रायुरागा॑त्। पुनः॑ प्रा॒णः पुन॑राकू॒तमागा॑त्। वै॒श्वान॒रो
 र॒श्मिभि॑र्वावृ॒धानः॑। अ॒न्तस्ति॑ष्ठ॒त्वमृ॑तस्य गो॒पाः॥२२॥

[८]

प्र॒जाप॑तिर्दे॒वान॑सृजत। ते पा॒प्मना॒ सन्दि॑ता अजायन्त।
 तान्व्य॑द्यत्। यद्व्य॑द्यत्। तस्मा॑द्वि॒द्युत्। तम॑वृश्चत्। यदवृ॑श्चत्।
 तस्मा॑द्वृष्टिः॑। तस्मा॑द्यत्रै॒ते दे॒वते॑ अभि॒प्राप्नु॑तः । वि च॑ है॒वास्य॑
 तत्र॑ पा॒प्मानं॒ द्यतः॑॥२३॥

वृ॒श्चत॑श्च। सैषा मी॒मा॒साऽग्नि॑होत्र ए॒व सं॑म्पन्ना। अथो॑
 आहुः॑। सर्वेषु॑ यज्ञ॒क्रतु॑ष्विति॑। होष्य॑न्नप॒ उप॑स्पृशेत्।
 वि॒द्युद॑सि॒ विद्य॑ मे पा॒प्मान॑मिति॑। अथ॑ हु॒त्वोप॑स्पृशेत्।
 वृष्टि॑रसि॒ वृश्च॑ मे पा॒प्मान॑मिति॑। य॒क्ष्यमा॑णो वे॒ष्ट्वा वा॑। वि
 च॑ है॒वास्ये॒ते दे॒वते॑ पा॒प्मानं॒ द्यतः॑॥२४॥

वृश्चतश्च। अत्य॑हो हाऽऽरु॑णिः। ब्र॒ह्म॒चा॒रिणे॑ प्र॒श्नान्प्रोच्य॑
 प्रजि॑घाय। परे॑हि। प्ल॒क्षं दय्या॑म्पातिं पृच्छ। वेत्थ॑
 सावि॒त्रा(३)न्न वेत्था(३) इति॑। तमा॒गत्य॑ पप्रच्छ। आ॒चार्यो
 मा प्रा॒हैषीत्। वेत्थ॑ सावि॒त्रा(३)न्न वेत्था(३) इति॑। स
 हो॒वाच॑ वेदेति॑॥२५॥

स कस्मि॒न्प्रति॑ष्ठित॒ इति॑। प॒रोर॑ज॒सीति॑। कस्तद्यत्प॒रोर॑जा
 इति॑। ए॒ष वाव॑ स प॒रोर॑जा इति॑ होवाच। य ए॒ष तप॑ति।
 ए॒षोऽर्वा॑ग्र॒जा इति॑। स कस्मि॒न्त्वे॒ष इति॑। स॒त्य इति॑। किं
 तत्स॒त्यमि॑ति॒। तप॒ इति॑॥२६॥

कस्मि॒न्नु तप॒ इति॑। बल॒ इति॑। किं तद्व॒लमि॑ति॒। प्रा॒ण
 इति॑। मा स्म॑ प्रा॒णम॑तिपृच्छ॒ इति॑ माऽऽचा॒र्योऽब्र॑वीदिति॑
 होवाच ब्र॒ह्म॒चा॒री। स हो॒वाच॑ प्ल॒क्षो दय्या॑म्पातिः।
 यद्वै ब्र॒ह्म॒चा॒रिन्प्रा॑णमत्य॑प्रक्ष्यः। मूर्धा॑ ते॒ व्यप॑तिष्यत्।
 अ॒हमु॑त आ॒चार्या॑च्छेय॑न्भविष्यामि। यो मां सावि॒त्रे
 स॒मवा॑दिष्टेति॑॥२७॥

तस्मात्सावित्रे न संवदेत्। स यो ह वै सावित्रं विदुषां सावित्रे
संवदते। सहास्मिञ्छ्रियं दधाति। अनु ह वा अस्मा असौ
तपञ्छ्रियं मन्यते। अन्वस्मै श्रीस्तपो मन्यते। अन्वस्मै तपो
बलं मन्यते। अन्वस्मै बलं प्राणं मन्यते। स यदाहं संज्ञानं
विज्ञानं दर्शां दृष्टेति। एष एव तत्॥२८॥

अथ यदाहं प्रस्तुतं विष्टुतं सुता सुन्वतीति। एष एव
तत्। एष ह्येव तान्यहानि। एष रात्रयः। अथ यदाहं चित्रः
केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताऽभिशास्ताऽनुमन्तेति।
एष एव तत्। एष ह्येव तेऽहो मुहूर्ताः। एष रात्रेः॥२९॥

अथ यदाहं पवित्रं पवयिष्यन्त्सहस्वान्त्सहीयानरुणो-
ऽरुणरंजा इति। एष एव तत्। एष ह्येव तेऽर्धमासाः।
एष मासाः। अथ यदाहं अग्निष्टोम उक्थ्योऽग्निर्ऋतुः
प्रजापतिः संवत्सर इति। एष एव तत्। एष ह्येव ते
यज्ञक्रतवः। एष ऋतवः॥३०॥

एष संवत्सरः। अथ यदाहं इदानीं तदानीमिति। एष एव

तत्। ए॒ष ह्ये॒व ते मु॑हूर्तानां॑ मु॒हूर्ताः। ज॒न॒को ह॒ वैदे॑हः।
अ॒होरा॒त्रैः स॒माज॑गाम। त॒ ५ हो॑चुः। यो वा अ॒स्मान् वेद॑।
वि॒जह॑त्पा॒प्मान॑मेति॥ ३१॥

सर्व॑मायुरेति। अ॒भि स्व॒र्गं लो॒कं ज॑यति। नास्या॒मुष्मि॑ल्लो॒के-
ऽन्न॑ क्षीयत॒ इति॑। वि॒जह॑द्ध॒ वै पा॒प्मान॑मेति। सर्व॑मायुरेति।
अ॒भि स्व॒र्गं लो॒कं ज॑यति। नास्या॒मुष्मि॑ल्लो॒केऽन्न॑ क्षीयते। य
ए॒वं वेद॑। अ॒हीना॒ हाऽऽश्व॑थ्यः। सा॒वि॒त्रं वि॒दां च॑कार॥ ३२॥
स ह॑ ह॒ ५ सो हि॒र॒ण्मयो॑ भू॒त्वा। स्व॒र्गं लो॒कमि॑याय।
आ॒दि॒त्यस्य॑ सायु॑ज्यम्। ह॒ ५ सो ह॒ वै हि॒र॒ण्मयो॑ भू॒त्वा।
स्व॒र्गं लो॒कमे॑ति। आ॒दि॒त्यस्य॑ सायु॑ज्यम्। य ए॒वं वेद॑।
दे॒व॒भा॒गो ह॑ श्रौत॒रू॒षः। सा॒वि॒त्रं वि॒दां च॑कार। त॒ ५ ह॒
वा॒गदृ॑श्यमा॒नाऽभ्यु॑वाच॥ ३३॥

सर्व॑ बत गौत॒मो वेद॑। यः सा॒वि॒त्रं वेदे॑ति। स हो॑वाच। कैषा
वा॒ग॒सी॒ति। अ॒यम॒ह॒ ५ सा॒वि॒त्रः। दे॒वाना॑मुत्त॒मो लो॒कः। गुह्यं
महो॑ बिभ्र॒दिति॑। ए॒ताव॑न्ति ह॒ गौत॑मः। य॒ज्ञोप॒वी॒तं कृ॒त्वाऽधो॑

निप॑पात। नमो॒ नम॒ इति॑॥३४॥

स हो॑वाच। मा भै॑षीर्गौ॒तम। जि॒तो वै ते॑ लो॒क इति॑।
तस्मा॒द्ये के च॑ सा॒वि॒त्रं वि॒दुः। सर्वे॑ ते जि॒तलो॑काः। स यो
ह॒ वै सा॒वि॒त्रस्या॒ष्टाक्ष॑रं प॒दः॑ श्रि॒याऽभिषि॑क्तं वेद॑। श्रि॒या
है॒वाभिषि॑च्यते। घृ॒णिरि॒ति द्वे अ॒क्षरे॑। सूर्य॒ इति॑ त्रीणि॑।
आ॒दि॒त्य इति॑ त्रीणि॑॥३५॥

ए॒तद्वै सा॒वि॒त्रस्या॒ष्टाक्ष॑रं प॒दः॑ श्रि॒याऽभिषि॑क्तम्। य ए॒वं
वेद॑। श्रि॒या है॒वाभिषि॑च्यते। तदे॒तदृ॒चाऽभ्यु॑क्तम्। ऋ॒चो अ॒क्षरे॑
पर॒मे व्यो॑मन्। यस्मि॑न्दे॒वा अधि॑ विश्वे॑ निषे॒दुः। यस्तं न वेद॑
कि॒मृ॒चा क॑रिष्यति। य इ॒त्तद्वि॒दुस्त॒ इमे॒ समा॑सत॒ इति॑। न
ह॒ वा ए॒तस्य॑र्चा न यजु॑षा न साम्ना॑ऽर्थो॑ऽस्ति। यः सा॒वि॒त्रं
वेद॑॥३६॥

तदे॒तत्प॑रि॒ यद्वै॒वच॑क्रम्। आ॒र्द्रं पि॒न्व॑मानः॑ स्व॒र्गे लो॒क ए॑ति।
वि॒जह॑द्वि॒श्वा भू॑तानि॒ सम्प॑श्यत्। आ॒र्द्रो ह॒ वै पि॒न्व॑मानः।
स्व॒र्गे लो॒क ए॑ति। वि॒जह॑न्वि॒श्वा भू॑तानि॒ सम्प॑श्यन्। य

ए॒वं वेद॑। शू॒षो ह॒ वै वा॑र्ष्णो॒यः। आ॒दि॒त्येन॑ स॒माज॑ंगाम।
त॒ ५ हो॑वाच। एहि॑ सावि॒त्रं वि॑द्धि। अ॒यं वै स्व॒ग्योऽग्निः॑
पा॑रयि॒ष्णुर॒मृता॒त्सम्भू॑त॒ इति॑। ए॒ष वा॒व स सा॑वि॒त्रः। य ए॒ष
तप॑ति। एहि॑ मां वि॑द्धि। इति॑ है॒वेन॑ तदु॒वाच॥ ३७॥

[९]

इ॒यं वा॒व स॒रघा॑। तस्या॑ अ॒ग्निरे॒व सा॑र॒घं मधु॑। या ए॒ताः
पूर्व॑प॒क्षापर॑प॒क्षयो॒ रात्र॑यः। ता म॑धु॒कृतः॑। यान्यहा॑नि। ते
म॑धुवृ॒षाः। स यो ह॒ वा ए॒ता म॑धु॒कृतश्च॑ मधुवृ॒षाः५श्च॒ वेद॑।
कुर्व॑न्ति हा॒स्यैता॒ अ॒ग्नौ मधु॑। ना॒स्यै॑ष्टापूर्त॑ ध॒यन्ति॑। अथ॒ यो
न वेद॑॥ ३८॥

न हा॑स्यै॒ता अ॒ग्नौ मधु॑ कुर्व॑न्ति। ध॒यन्त्य॑स्येष्टापूर्त॑म्। यो ह॒
वा अ॑हो॒रा॒त्राणां॑ नाम॒धेया॑नि वेद॑। नाहो॑रा॒त्रेष्वार्ति॑माच्छति॑।
सं॒ज्ञानं॑ वि॒ज्ञानं॑ दर्शा॑ दृ॒ष्टेति॑। ए॒ताव॑नुवा॒कौ पूर्व॑प॒क्षस्या॑-
हो॒रा॒त्राणां॑ नाम॒धेया॑नि। प्रस्तु॑तं विष्टु॑त॒ ५ सु॒ता सु॑न्वतीति॑।
ए॒ताव॑नुवा॒काव॑पर॒पक्ष॑स्या॒हो॒रा॒त्राणां॑ नाम॒धेया॑नि।

नाहोरात्रेष्वार्तिमाच्छति। य एवं वेद॥३९॥

यो ह वै मुहूर्तानां नामधेयानि वेद। न मुहूर्तेष्वार्तिमाच्छति।
चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताऽभिशास्ताऽनु-
मन्तेति। एतेऽनुवाका मुहूर्तानां नामधेयानि। न
मुहूर्तेष्वार्तिमाच्छति। य एवं वेद। यो ह वा
अर्धमासानां च मासानां च नामधेयानि वेद।
नार्धमासेषु न मासेष्वार्तिमाच्छति। पवित्रं पवयिष्यन्त्सह-
स्वान्त्सर्हीयानरुणोऽरुणरजा इति। एतेऽनुवाका
अर्धमासानां च मासानां च नामधेयानि॥४०॥

नार्धमासेषु न मासेष्वार्तिमाच्छति। य एवं वेद। यो ह
वै यज्ञक्रतूनां चर्तूनां च संवत्सरस्य च नामधेयानि वेद।
न यज्ञक्रतुषु नर्तुषु न संवत्सर आर्तिमाच्छति। अग्निष्टोम
उक्थ्योऽग्निर्क्रतुः प्रजापतिः संवत्सर इति। एतेऽनुवाका
यज्ञक्रतूनां चर्तूनां च संवत्सरस्य च नामधेयानि॥४१॥

न यज्ञक्रतुषु नर्तुषु न संवत्सर आर्तिमाच्छति। य एवं वेद। यो ह वै मुहूर्तानां मुहूर्तान् वेद। न मुहूर्तानां मुहूर्तेष्वार्तिमाच्छति। इदानीं तदानीमिति। एते वै मुहूर्तानां मुहूर्ताः। न मुहूर्तानां मुहूर्तेष्वार्तिमाच्छति। य एवं वेद। अथो यथा क्षेत्रज्ञो भूत्वाऽनुप्रविश्यान्नमत्ति। एवमेवैतान्क्षेत्रज्ञो भूत्वाऽनुप्रविश्यान्नमत्ति। स एतेषामेव संलोकतां सायुज्यमश्नुते। अपं पुनर्मृत्युं जयति। य एवं वेद॥ ४२॥

[१०]

कश्चिद्ध वा अस्माल्लोकात्प्रेत्य। आत्मानं वेद। अयमहमस्मीति। कश्चित्स्वं लोकं न प्रतिप्रजानाति। अग्निमुग्धो हैव धूमतान्तः। स्वं लोकं न प्रतिप्रजानाति। अथ यो हैवैतमग्निं सावित्रं वेद। स एवास्माल्लोकात्प्रेत्य। आत्मानं वेद। अयमहमस्मीति॥ ४३॥

स स्वं लोकं प्रतिप्रजानाति। एष उ वेवैनं तत्सावित्रः।

स्वर्गं लोकमभिवहति। अहोरात्रैर्वा इदं सयुग्भिः
क्रियते। इतिरात्रायादीक्षिषत। इतिरात्राय व्रतमुपांगुरिति।
तानिहानेवं विदुषः। अमुष्मिल्लोके शैवधिं धयन्ति। धीतं
हैव स शैवधिमनु परैति। अथ यो हैवैतमग्निं सावित्रं
वेदं॥४४॥

तस्य हैवाहोरात्राणि। अमुष्मिल्लोके शैवधिं न धयन्ति।
अधीतं हैव स शैवधिमनु परैति। भरद्वाजो ह
त्रिभिरायुर्भिर्ब्रह्मचर्यमुवास। तं ह जीर्णिं स्थविरं
शयानम्। इन्द्र उपव्रज्योवाच। भरद्वाज। यत्ते
चतुर्थमायुर्दद्याम्। किमेनेन कुर्या इति। ब्रह्मचर्यमेवैनेन
चरेयमिति होवाच॥४५॥

तं ह त्रीन्गिरिरूपानविज्ञातानिव दर्शयां चकार। तेषां
हैकैकस्मान्मुष्टिनाऽऽददे। स होवाच। भरद्वाजेत्यामन्त्र्य।
वेदा वा एते। अनन्ता वै वेदाः। एतद्वा एतैस्त्रिभिरायुर्भिरन्व-
वोचथाः। अथ त इतरदननूक्तमेव। एहीमं विद्धि। अयं वै

सर्वविद्येति॥४६॥

तस्मै हैतमग्निं सावित्रमुवाच। तं स विदित्वा। अमृतो
भूत्वा। स्वर्गं लोकमियाय। आदित्यस्य सायुज्यम्। अमृतो
हैव भूत्वा। स्वर्गं लोकमेति। आदित्यस्य सायुज्यम्। य
एवं वेद। एषो एव त्रयीं विद्या॥४७॥

यावन्तं ह वै त्रय्या विद्यया लोकं जयति। तावन्तं लोकं
जयति। य एवं वेद। अग्नेर्वा एतानि नामधेयानि। अग्नेरेव
सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। वायोर्वा एतानि
नामधेयानि। वायोरेव सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। य एवं
वेद। इन्द्रस्य वा एतानि नामधेयानि॥४८॥

इन्द्रस्यैव सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद।
बृहस्पतेर्वा एतानि नामधेयानि। बृहस्पतेरेव सायुज्यं
सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। प्रजापतेर्वा एतानि
नामधेयानि। प्रजापतेरेव सायुज्यं सलोकतामाप्नोति।
य एवं वेद। ब्रह्मणो वा एतानि नामधेयानि। ब्रह्मण
एव सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। स वा

ए॒षोऽ॒ग्निर॑पक्षपुच्छो वा॒युरे॒व। तस्या॒ग्नि॒मुखम्॑। अ॒सावा॑दि॒त्यः
 शिरः॑। स यदे॒ते दे॒वते॒ अन्त॑रेण। तत्सर्वं॑ सीव्यति।
 तस्मा॑त्सावि॒त्रः॥ ४९॥

[११]

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठके प्रथमः प्रश्नः
 समाप्तः॥ १॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

लो॒कोऽ॒सि स्व॒र्गोऽ॒सि। अ॒न॒न्तोऽ॒स्यपा॒रोऽ॒सि। अक्षि॑तो-
 ऽस्यक्ष॒य्योऽ॒सि। तप॑सः प्रति॒ष्ठा। त्वयी॒दम॑न्तः। वि॒श्वं
 य॒क्षं वि॒श्वं भू॑तं वि॒श्वं सु॒भूतम्॑। वि॒श्वस्य॑ भ॒र्ता वि॒श्वस्य॑
 जनयि॒ता। तं त्वोप॑दधे का॒मदु॒घम॑क्षि॒तम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
 सादयतु। तया॑ दे॒वतया॑ऽङ्गिर॒स्वद्ध्रु॒वा सी॑द॥ १॥

तपोऽ॒सि लो॒के श्रि॒तम्। तेज॑सः प्रति॒ष्ठा। त्वयी॒दम॑न्तः।
 वि॒श्वं य॒क्षं वि॒श्वं भू॑तं वि॒श्वं सु॒भूतम्॑। वि॒श्वस्य॑ भ॒र्तु वि॒श्वस्य॑
 जनयि॒तु। तत्त्वोप॑दधे का॒मदु॒घम॑क्षि॒तम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा

सादयतु। तया देवतया ऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥२॥

तेजो ऽसि तपसि श्रितम्। समुद्रस्य प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः।
विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्तु विश्वस्य
जनयितु। तत्त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया देवतया ऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥३॥

समुद्रो ऽसि तेजसि श्रितः। अपां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं
यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य
जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया देवतया ऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥४॥

आपः स्थ समुद्रे श्रिताः। पृथिव्याः प्रतिष्ठा युष्मासु।
इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्।
विश्वस्य भर्त्र्यो विश्वस्य जनयित्र्यः। ता व उपदधे
कामदुघा अक्षिताः। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतया ऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥५॥

पृथिव्यस्यप्सु श्रिता। अग्नेः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं
यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्त्री विश्वस्य
जनयित्री। तां त्वोपदधे कामदुघामक्षिताम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्धुवा सीद॥६॥

अग्निरसि पृथिव्याऽं श्रितः। अन्तरिक्षस्य प्रतिष्ठा।
त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य
भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघामक्षितम्।
प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्धुवा
सीद॥७॥

अन्तरिक्षमस्यग्नौ श्रितम्। वायोः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः।
विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्तृ विश्वस्य
जनयितृ। तत्त्वोपदधे कामदुघामक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्धुवा सीद॥८॥

वायुरस्यन्तरिक्षे श्रितः। दिवः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं
यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य

जनयि॒ता। तं त्वोप॑दधे काम॒दु॒घ॒मक्षि॑तम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
सादय॑तु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒र॒स्वद्ध्रु॑वा सी॑द॥९॥

द्यौर॑सि वा॒यौ श्रि॒ता। आ॒दि॒त्यस्य॑ प्रति॒ष्ठा। त्वयी॒दम॑न्तः।
विश्वं॑ य॒क्षं विश्वं॑ भू॒तं विश्वं॑ सु॒भू॒तम्। विश्व॑स्य भ॒र्त्री विश्व॑स्य
जनयि॒त्री। तां त्वोप॑दधे काम॒दु॒घा॒मक्षि॑ताम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
सादय॑तु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒र॒स्वद्ध्रु॑वा सी॑द॥१०॥

आ॒दि॒त्योऽसि॑ दि॒वि श्रि॒तः। च॒न्द्रम॑सः प्रति॒ष्ठा। त्वयी॒दम॑न्तः।
विश्वं॑ य॒क्षं विश्वं॑ भू॒तं विश्वं॑ सु॒भू॒तम्। विश्व॑स्य भ॒र्ता विश्व॑स्य
जनयि॒ता। तं त्वोप॑दधे काम॒दु॒घ॒मक्षि॑तम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
सादय॑तु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒र॒स्वद्ध्रु॑वा सी॑द॥११॥

च॒न्द्रमा॑ अस्यादि॒त्ये श्रि॒तः। नक्ष॑त्राणां प्रति॒ष्ठा। त्वयी॒दम॑न्तः।
विश्वं॑ य॒क्षं विश्वं॑ भू॒तं विश्वं॑ सु॒भू॒तम्। विश्व॑स्य भ॒र्ता विश्व॑स्य
जनयि॒ता। तं त्वोप॑दधे काम॒दु॒घ॒मक्षि॑तम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
सादय॑तु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒र॒स्वद्ध्रु॑वा सी॑द॥१२॥

नक्ष॑त्राणि स्थ च॒न्द्रम॑सि श्रि॒तानि॑। सं॒वत्स॒रस्य॑ प्रति॒ष्ठा

युष्मासु। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्।
विश्वस्य भर्तृणि विश्वस्य जनयितृणि। तानि व उपदधे
कामदुधान्यक्षितानि। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१३॥

संवत्सरोऽसि नक्षत्रेषु श्रितः। ऋतूनां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः।
विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य
जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुधमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१४॥

ऋतवः स्थ संवत्सरे श्रिताः। मासानां प्रतिष्ठा युष्मासु।
इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्।
विश्वस्य भर्तारो विश्वस्य जनयितारः। तान् व उपदधे
कामदुधानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१५॥

मासाः स्थर्तृषु श्रिताः। अर्धमासानां प्रतिष्ठा युष्मासु।
इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्।

विश्वस्य भर्तारो विश्वस्य जनयितारः। तान् व उपदधे
कामदुघानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१६॥

अर्धमासाः स्थ मासु श्रिताः। अहोरात्रयोः प्रतिष्ठा
युष्मासु। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं
सुभूतम्। विश्वस्य भर्तारो विश्वस्य जनयितारः। तान् व
उपदधे कामदुघानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१७॥

अहोरात्रे स्थोऽर्धमासेषु श्रिते। भूतस्य प्रतिष्ठे भव्यस्य
प्रतिष्ठे। युवयोरिदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं
सुभूतम्। विश्वस्य भर्त्र्यो विश्वस्य जनयित्र्यौ। ते
वामुपदधे कामदुघे अक्षिते। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१८॥

पौर्णमास्यष्टकाऽमावास्या। अन्नादाः स्थान्नदुघो युष्मासु।
इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्।

विश्वस्य भूत्र्यो विश्वस्य जनयित्र्यः। ता व उपदधे
कामदुघा अक्षिताः। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१९॥

राडसि बृहती श्रीरसीन्द्रपत्नी धर्मपत्नी। विश्वं भूतमनुप्रभूता।
त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य
भूत्री विश्वस्य जनयित्री। तां त्वोपदधे कामदुघामक्षिताम्।
प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा
सीद॥२०॥

ओजोऽसि सहोऽसि। बलमसि भ्राजोऽसि। देवानां
धामामृतम्। अमर्त्यस्तपोजाः। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं
विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भूर्ता विश्वस्य
जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥२१॥

[१]

त्वमग्ने रुद्रो असुरो महो दिवः। त्वं शर्धो मारुतं पृथ

ईशिषे। त्वं वातैररुणैर्यासि शङ्गयः। त्वं पूषा विधृतः पांसि
 नु त्मना। देवां देवेषु श्रयध्वम्। प्रथमा द्वितीयेषु श्रयध्वम्।
 द्वितीयास्तृतीयेषु श्रयध्वम्। तृतीयाश्चतुर्थेषु श्रयध्वम्।
 चतुर्थाः पञ्चमेषु श्रयध्वम्। पञ्चमाः षष्ठेषु श्रयध्वम्॥ २२ ॥

षष्ठाः सप्तमेषु श्रयध्वम्। सप्तमा अष्टमेषु श्रयध्वम्।
 अष्टमा नवमेषु श्रयध्वम्। नवमा दशमेषु श्रयध्वम्।
 दशमा एकादशेषु श्रयध्वम्। एकादशा द्वादशेषु श्रयध्वम्।
 द्वादशास्त्रयोदशेषु श्रयध्वम्। त्रयोदशाश्चतुर्दशेषु श्रयध्वम्।
 चतुर्दशाः पञ्चदशेषु श्रयध्वम्। पञ्चदशाः षोडशेषु
 श्रयध्वम्॥ २३ ॥

षोडशाः सप्तदशेषु श्रयध्वम्। सप्तदशा अष्टादशेषु श्रयध्वम्।
 अष्टादशा एकात्रविंशेषु श्रयध्वम्। एकात्रविंशा विंशेषु
 श्रयध्वम्। विंशा एकविंशेषु श्रयध्वम्। एकविंशा
 द्वाविंशेषु श्रयध्वम्। द्वाविंशास्त्रयोविंशेषु श्रयध्वम्।
 त्रयोविंशाश्चतुर्विंशेषु श्रयध्वम्। चतुर्विंशाः पञ्चविंशेषु
 श्रयध्वम्। पञ्चविंशाः षड्विंशेषु श्रयध्वम्॥ २४ ॥

षड्विं॒शाः स॑प्तविं॒शेषु॑ श्रयध्वम्। स॒प्तविं॒शा अ॑ष्टाविं॒शेषु॑
 श्रयध्वम्। अ॒ष्टाविं॒शा ए॑कान्नत्रिं॒शेषु॑ श्रयध्वम्।
 ए॒कान्नत्रिं॒शास्त्रिं॒शेषु॑ श्रयध्वम्। त्रिं॒शा ए॑कत्रिं॒शेषु॑
 श्रयध्वम्। ए॒कत्रिं॒शा द्वा॑त्रिं॒शेषु॑ श्रयध्वम्। द्वा॒त्रिं॒शास्त्रय॑-
 स्त्रिं॒शेषु॑ श्रयध्वम्। देवा॑स्त्रिरेकादशास्त्रिस्त्रयस्त्रिं॒शाः। उत्तरे
 भवत। उत्तरवर्त्मान् उत्तरसत्त्वानः। यत्काम इदं जुहोमि।
 तन्मे समृध्यताम्। वय॑ः स्या॒म पत॑यो रयी॒णाम्। भूर्भुवः
 स्वः स्वाहा॥ २५॥

[२]

अ॒ग्रावि॑ष्णू स॒जोष॑सा। इ॒मा वर्ध॑न्तु वां गिरः॑।
 द्यु॒म्रैर्वाजे॑भिरागतम्। राज्ञी॑ वि॒राज्ञी॑। स॒म्राज्ञी॑ स्व॒राज्ञी॑।
 अ॒र्चिः शो॒चिः। तपो॑ हरो॒ भाः। अ॒ग्निः सोमो॑ बृह॒स्पतिः॑।
 वि॒श्वे दे॒वा भुव॑नस्य गो॒पाः। ते सर्वे॑ स॒ङ्गत्य॑। इदं मे
 प्राव॑ता वचः॑। वय॑ः स्या॒म पत॑यो रयी॒णाम्। भूर्भुवः स्वः
 स्वाहा॥ २६॥

[३]

अन्नपतेऽन्नस्य नो देहि। अनमीवस्य शुष्मिणः। प्र प्रदातारं
 तारिषः। ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे। अग्ने पृथिवीपते।
 सोमं वीरुधां पते। त्वष्टः समिधां पते। विष्णवाशानां पते।
 मित्रं सत्यानां पते। वरुण धर्मणां पते॥२७॥

मरुतो गणानां पतयः। रुद्रं पशूनां पते। इन्द्रौजसां पते।
 बृहस्पते ब्रह्मणस्पते। आ रुचा रोचेऽहं स्वयम्। रुचा
 रुरुचे रोचमानः। अतीत्यादः स्वराभरेह। तस्मिन् योनौ
 प्रजनौ प्रजायेय। वयं स्याम पतयो रयीणाम्। भूर्भुवः
 स्वः स्वाहा॥२८॥

[४]

सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः। सप्तर्षयः सप्त धामं
 प्रियाणि। सप्त होत्रा अनुविद्वान्। सप्त योनीरापृणस्वा
 घृतेन। प्राची दिक्। अग्निर्देवता। अग्निं स दिशां देवं
 देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति। दक्षिणा
 दिक्। इन्द्रो देवता॥२९॥

इन्द्र॑ स दि॒शां दे॒वं दे॒वता॑नामृच्छतु। यो मै॒तस्यै॑
दि॒शोऽभि॒दास॑ति। प्र॒तीची॑ दिक्। सोमो॑ दे॒वता॑। सोम॑ स
दि॒शां दे॒वं दे॒वता॑नामृच्छतु। यो मै॒तस्यै॑ दि॒शोऽभि॒दास॑ति।
उदी॑ची दिक्। मि॒त्रावरु॑णौ दे॒वता॑। मि॒त्रावरु॑णौ स दि॒शां
दे॒वो दे॒वता॑नामृच्छतु। यो मै॒तस्यै॑ दि॒शोऽभि॒दास॑ति॥३०॥

ऊ॒र्ध्वा दिक्। बृ॒हस्प॑तिर्दे॒वता॑। बृ॒हस्प॑ति॑ स दि॒शां दे॒वं
दे॒वता॑नामृच्छतु। यो मै॒तस्यै॑ दि॒शोऽभि॒दास॑ति। इ॒यं दिक्।
अदि॑तिर्दे॒वता॑। अदि॑ति॑ स दि॒शां दे॒वीं दे॒वता॑नामृच्छतु।
यो मै॒तस्यै॑ दि॒शोऽभि॒दास॑ति। पु॒रुषो॑ दिक्। पु॒रुषो॑ मे
का॒मान्त्सम॑र्धयतु॥३१॥

अ॒न्यो जा॑गृ॒विः प्रा॑ण। असा॒वेहि॑। ब॒धि॒र आ॑क्रन्दयितरपान।
असा॒वेहि॑। उ॒षस॑मुषसमशीय। अ॒हम॑सो ज्योति॑रशीय।
अ॒हम॑सोऽपोऽशीय। व॒यः स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। भूर्भुवः॑
स्वः स्वाहा॑॥३२॥

[५]

यत्तेऽचि॑तं॒ यदु॑ चि॒तं ते॑ अ॒ग्ने। यत्त॑ ऊ॒नं यदु॑ तेऽति॑रिक्तम्।

आदित्यास्तदङ्गिरसश्चिन्वन्तु। विश्वे ते देवाश्चितिमापूरयन्तु।
 चितश्चासि सश्चितश्चास्यग्रे। एतावाञ्चासि भूयाञ्चास्यग्रे।
 लोकं पृणच्छिद्रं पृण। अथो सीद शिवा त्वम्। इन्द्राग्नी
 त्वा बृहस्पतिः। अस्मिन् योनावसीषदन्॥३३॥

तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। ता अस्य सूददोहसः।
 सोमः श्रीणन्ति पृश्नयः। जन्म देवानां विशः। त्रिष्वा
 रोचने दिवः। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। अग्रे देवाः
 इहाऽऽवह। जज्ञानो वृक्तबर्हिषे। असि होता न ईड्यः।
 अगन्म म्हा मनसा यविष्ठम्॥३४॥

यो दीदाय समिद्ध स्वे दुरोणे। चित्रभानू रोदसी अन्तरुर्वी।
 स्वाहुतं विश्वतः प्रत्यश्चम्। मेधाकारं विदथस्य प्रसाधनम्।
 अग्निः होतारं परिभूतमं मतिम्। त्वामर्भस्य हविषः
 समानमित्। त्वां महो वृणते नरो नान्यं त्वत्। मनुष्वत्त्वा
 निर्धीमहि। मनुष्वत्समिधीमहि। अग्रे मनुष्वदङ्गिरः॥३५॥

देवान्देवायते यज। अग्निर्हि वाजिनं विशे। ददाति

वि॒श्वच॑र्षणिः। अ॒ग्नी रा॒ये स्वा॒भुव॑म्। स प्री॒तो या॑ति
 वार्य॑म्। इष॑ङ् स्तो॒तृभ्य॒ आभ॑र। पृ॒ष्टो दि॒वि पृ॒ष्टो अ॒ग्निः
 पृ॒थिव्या॑म्। पृ॒ष्टो वि॒श्वा ओष॑धी॒रावि॑वेश। वै॒श्वान॑रः सह॑सा
 पृ॒ष्टो अ॒ग्निः। स नो॒ दिवा॒ स रि॒षः पा॑तु नक्त॑म्॥३६॥

[६]

अ॒यं वाव॑ यः पव॑ते। सोऽ॒ग्निर्ना॑चिके॒तः। स यत्प्रा॑ङ् पव॑ते।
 तद॑स्य॒ शिरः॑। अथ॒ यद॑क्षि॒णा। स दक्षि॑णः प॒क्षः। अथ॒
 यत्प्र॑त्यक्। तत्पु॒च्छम्। यदु॑दङ्। स उत्त॑रः प॒क्षः॥३७॥

अथ॒ यत्सं॑वा॒ति। तद॑स्य स॒मश्च॑नं च प्र॒सार॑णं च। अथो
 स॒म्पदे॑वास्य॒ सा। स॒ ह वा अ॑स्मै॒ स का॑मः प॒द्यते॑।
 यत्का॑मो॒ यज॑ते। योऽ॒ग्निं ना॑चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑ चैनमे॒वं
 वेद॑। यो ह॒ वा अ॒ग्नेर्ना॑चिके॒तस्याऽऽय॑तनं प्रति॒ष्ठां वेद॑।
 आ॒यत॑नवान्भवति। गच्छ॑ति प्रति॒ष्ठाम्॥३८॥

हि॒र॒ण्यं वा अ॒ग्नेर्ना॑चिके॒तस्याऽऽय॑तनं प्रति॒ष्ठा। य ए॒वं
 वेद॑। आ॒यत॑नवान्भवति। गच्छ॑ति प्रति॒ष्ठाम्। यो ह॒ वा

अग्नेर्नाचिकेतस्य शरीरं वेद। सशरीर एव स्वर्गं लोकमेति।
 हिरण्यं वा अग्नेर्नाचिकेतस्य शरीरम्। य एव वेद।
 सशरीर एव स्वर्गं लोकमेति। अथो यथा रुक्म उत्तप्तो
 भाय्यात्॥३९॥

एवमेव स तेजसा यशसा। अस्मिंश्च लोकेऽमुष्मिंश्च
 भाति। उरवो ह वै नामैते लोकाः। येऽवरेणाऽऽदित्यम्।
 अथ हैते वरीयांसो लोकाः। ये परेणाऽऽदित्यम्।
 अन्तवन्तः ह वा एष क्षय्यं लोकं जयति।
 योऽवरेणाऽऽदित्यम्। अथ हैषोऽनन्तमपारमक्षय्यं
 लोकं जयति। यः परेणाऽऽदित्यम्॥४०॥

अनन्तः ह वा अपारमक्षय्यं लोकं जयति। योऽग्निं
 नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। अथो यथा
 रथे तिष्ठन्पक्ष्सी पर्यावर्तमाने प्रत्यपैक्षते। एवमहोरात्रे
 प्रत्यपैक्षते। नास्याहोरात्रे लोकमाप्नुतः। योऽग्निं नाचिकेतं
 चिनुते। य उ चैनमेवं वेद॥४१॥

[७]

उ॒शन् ह॒ वै वा॑ज॒श्रव॒सः स॑र्ववे॒दसं॑ द॒दौ। तस्य॑ ह॒ नचि॑केता॒नाम॑ पु॒त्र आ॑स। त॒५ ह॑ कुमा॒र५ स॑न्तम्। दक्षि॑णासु नीय॒माना॑सु श्र॒द्धाऽऽवि॑वेश। स हो॒वाच। तत् कस्मै॒ मां दा॑स्य॒सीति॑। द्वि॒तीयं॑ तृ॒तीयम्। त॒५ ह॒ परी॑त उवाच। मृ॒त्यवै॑ त्वा ददा॒मीति॑। त॒५ ह॒ स्मोत्थि॑तं वा॒गभि॑वदति॥४२॥

गौत॑म कुमा॒रमि॑ति। स हो॒वाच। परे॑हि मृ॒त्योर्गृ॑हान्। मृ॒त्यवे॑ वै त्वा॒ऽदा॑मि॒ति। तं वै प्र॒वस॑न्तं ग॒न्तासी॑ति॒ होवाच॑। तस्य॑ स्म ति॒स्रो रा॒त्रीर॒ना॑श्वा॒नृहे॑ वसतात्। स यदि॑ त्वा पृ॒च्छेत्। कुमा॑र॒ कति॑ रा॒त्रीर॒वात्सी॑रि॒ति। ति॒स्र इति॑ प्र॒तिब्रू॑तात्। किं प्र॑थ॒मा५ रा॒त्रिमा॑श्रा इति॥४३॥

प्र॒जां त॒ इति॑। किं द्वि॒तीया॑मि॒ति। प॒शू५स्त॒ इति॑। किं तृ॒तीया॑मि॒ति। सा॒धुकृ॑त्यां त॒ इति॑। तं वै प्र॒वस॑न्तं जगाम। तस्य॑ ह॒ ति॒स्रो रा॒त्रीर॒ना॑श्वा॒नृह॑ उ॒वास। तमा॑गत्यं पप्रच्छ। कुमा॑र॒ कति॑ रा॒त्रीर॒वात्सी॑रि॒ति। ति॒स्र इति॑ प्र॒त्युवा॑च॥४४॥

किं प्र॑थ॒मा५ रा॒त्रिमा॑श्रा इति॑। प्र॒जां त॒ इति॑। किं

द्वितीया॒मिति॑। प॒शूँस्तु॑ इति॑। किं तृतीया॒मिति॑।
सा॒धुकृ॒त्यां त॒ इति॑। नम॑स्ते अस्तु भगव॒ इति॑ होवाच।
वरं॑ वृणी॒ष्वेति॑। पि॒तरमे॒व जीव॑न्नया॒नीति॑। द्वितीयं॑
वृणी॒ष्वेति॑॥४५॥

इ॒ष्टापू॒र्तयो॒र्मेऽक्षि॑तिं ब्रू॒हीति॑ होवाच। तस्मै॑ है॒तम॒ग्निं
ना॑चिके॒तमु॑वाच। ततो॒ वै तस्यै॑ष्टापू॒र्ते ना॑ क्षी॒येते।
नास्यै॑ष्टापू॒र्ते क्षी॑येते। योऽ॒ग्निं ना॑चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑
चैनमे॒वं वेद॑। तृती॒यं वृणी॒ष्वेति॑। पुन॒र्मृ॒त्योर्मेऽप॑चितिं ब्रू॒हीति॑
होवाच। तस्मै॑ है॒तम॒ग्निं ना॑चिके॒तमु॑वाच। ततो॒ वै सोऽप॑
पुन॒र्मृ॒त्युम॑जयत्॥४६॥

अप॑ पुन॒र्मृ॒त्युं ज॑यति। योऽ॒ग्निं ना॑चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑
चैनमे॒वं वेद॑। प्र॒जाप॑तिर्वै प्र॒जाका॑म॒स्तपो॑ऽतप्यत। स
हि॑रण्य॒मुदा॑स्यत्। तद॒ग्नौ प्रा॑स्यत्। तद॑स्मै॒ नाच्छ॑दयत्।
तद्विती॒यं प्रा॑स्यत्। तद॑स्मै॒ नैवाच्छ॑दयत्। तत्तृती॒यं
प्रा॑स्यत्॥४७॥

तदस्मै नैवाच्छदयत्। तदात्मन्नेव हृदय्येऽग्नौ वैश्वानरे
 प्रास्यत्। तदस्मा अच्छदयत्। तस्माद्धिरण्यं कनिष्ठं
 धनानाम्। भुञ्जत्प्रियतमम्। हृदयजः हि। स वै तमेव
 नाविन्दत्। यस्मै तां दक्षिणामनैष्यत्। ताः स्वायैव हस्ताय
 दक्षिणायानयत्। तां प्रत्यंगृह्णात्॥४८॥

दक्षाय त्वा दक्षिणां प्रतिगृह्णामीति। सोऽदक्षत् दक्षिणां
 प्रतिगृह्य। दक्षते ह वै दक्षिणां प्रतिगृह्य। य एवं वेद।
 एतद्ध स्म वै तद्विद्वाः सो वाजश्रवसा गोतमाः। अप्यनूदेश्या
 दक्षिणां प्रतिगृह्णन्ति। उभयेन वयं दक्षिष्यामह एव दक्षिणां
 प्रतिगृह्येति। तेऽदक्षन्त दक्षिणां प्रतिगृह्य। दक्षते ह वै
 दक्षिणां प्रतिगृह्य। य एवं वेद। प्र हान्यं व्रीणाति॥४९॥

[८]

तः हैतमेके पशुबन्ध एवोत्तरवेद्यां चिन्वते। उत्तरवेदिसंमित
 एषोऽग्निरिति वदन्तः। तन्न तथा कुर्यात्। एतमग्निं कामेन

व्यर्धयेत्। स ए॒नं कामे॑न॒ व्यृद्धः॑। कामे॑न॒ व्यर्धयेत्। सौ॒म्ये
वा॒वेन॑मध्व॒रे चि॑न्वी॒ता। यत्र॑ वा॒ भूयि॑ष्ठा॒ आहु॑तयो हू॒येरन्।
ए॒तम॒ग्निं कामे॑न॒ सम॑र्धयति। स ए॒नं कामे॑न॒ समृ॑द्धः॥५०॥

कामे॑न॒ सम॑र्धयति। अथ॑ है॒नं पु॒रर्ष॑यः। उ॒त्तर॒वेद्यामे॒व
स॒त्रिय॑मचिन्वत। ततो॒ वै तेऽवि॑न्दन्त प्र॒जाम्। अ॒भि स्व॑र्गं
लो॒कम॑जयन्। वि॒न्दत॑ ए॒व प्र॒जाम्। अ॒भि स्व॑र्गं लो॒कं
ज॑यति। योऽ॒ग्निं ना॑चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑ चै॒नमे॒वं वेद॑। अथ॑
है॒नं वा॒युर्ऋ॒द्धि॑कामः॥५१॥

य॒थान्यु॒त्तमे॒वोप॑दधे। ततो॒ वै स ए॒तामृ॑द्धिमा॒ध्नोत्। या॒मिदं
वा॒युर्ऋ॒द्धः। ए॒तामृ॑द्धिमा॒ध्नोति॑। या॒मिदं वा॒युर्ऋ॒द्धः। योऽ॒ग्निं
ना॑चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑ चै॒नमे॒वं वेद॑। अथ॑ है॒नं गो॒बलो
वा॒र्ष्णः प॒शुकामः॑। पा॒ङ्कमे॒व चि॑क्ये। प॒ञ्च पु॒रस्ता॑त्॥५२॥

प॒ञ्च दक्षि॑ण॒तः। प॒ञ्च प॒श्चात्। प॒ञ्चोत्तर॑तः। ए॒कां म॒ध्यै।
ततो॒ वै स स॒हस्रं॑ प॒शून्प्रा॑प्नोत्। प्र स॒हस्रं॑ प॒शूना॑प्नोति।
योऽ॒ग्निं ना॑चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑ चै॒नमे॒वं वेद॑। अथ॑ है॒नं

प्रजापतिर्ज्यैष्ठ्यकामो यशस्कामः प्रजननकामः। त्रिवृतमेव
चिन्त्ये॥५३॥

सप्त पुरस्तात्। तिस्रो दक्षिणतः। सप्त पश्चात्। तिस्र उत्तरतः।
एकां मध्ये। ततो वै स प्र यशो ज्यैष्ठ्यमाप्नोत्। एतां प्रजातिं
प्राजायत। यामिदं प्रजाः प्रजायन्ते। त्रिवृद्वै ज्यैष्ठ्यम्। माता
पिता पुत्रः॥५४॥

त्रिवृत्प्रजननम्। उपस्थो योनिर्मध्यमा। प्र यशो
ज्यैष्ठ्यमाप्नोति। एतां प्रजातिं प्रजायते। यामिदं प्रजाः
प्रजायन्ते। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद।
अथ हैनमिन्द्रो ज्यैष्ठ्यकामः। ऊर्ध्वा एवोपदधे। ततो वै स
ज्यैष्ठ्यमगच्छत्॥५५॥

ज्यैष्ठ्यं गच्छति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं
वेद। अथ हैनमसावादित्यः स्वर्गकामः। प्राचीरेवोपदधे।
ततो वै सोऽभि स्वर्गं लोकमजयत्। अभि स्वर्गं लोकं
जयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। स
यदीच्छेत्॥५६॥

तेजस्वी यशस्वी ब्रह्मवर्चसी स्यामिति। प्राडाहोतुर्धिष्ण्या-
दुत्सर्पेत्। येयं प्रागाद्यशस्वती। सा मा प्रोर्णोतु। तेजसा
यशसा ब्रह्मवर्चसेनेति। तेजस्व्येव यशस्वी ब्रह्मवर्चसी
भवति। अथ यदीच्छेत्। भूयिष्ठं मे श्रद्धधीरन्। भूयिष्ठा
दक्षिणा नयेयुरिति। दक्षिणासु नीयमानासु प्राच्येहि
प्राच्येहीति। प्राचीं जुषाणा वेत्वाऽऽज्यस्य स्वाहेति
स्रुवेणोपहत्याऽऽहवनीये जुहुयात्॥५७॥

भूयिष्ठमेवास्मै श्रद्धधते। भूयिष्ठा दक्षिणा नयन्ति।
पुरीषमुपधाय। चितिक्लृप्तिभिरभिमृश्य। अग्निं प्रणीयोप-
समाधाय। चतस्र एता आहुतीर्जुहोति। त्वमग्ने रुद्र इति
शतरुद्रीयस्य रूपम्। अग्नाविष्णू इति वसोर्धारायाः।
अन्नपत इत्यन्नहोमः। सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा
इति विश्वप्रीः॥५८॥

[९]

यां प्रथमामिष्टकामुपदधाति। इमं तया लोकमभिजयति।
अथो या अस्मिँल्लोके देवताः। तासां सायुज्यं

सलोकतामाप्नोति। यां द्वितीयांमुपदधाति। अन्तरिक्षलोके
तयाऽभिजयति। अथो या अन्तरिक्षलोके देवताः। तासां
सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। यां तृतीयांमुपदधाति। अमुं
तया लोकमभिजयति॥५९॥

अथो या अमुष्मिँल्लोके देवताः। तासां सायुज्यं
सलोकतामाप्नोति। अथो या अमूरितरा अष्टादश।
य एवामी उरवश्च वरीयांसश्च लोकाः। तानेव
ताभिरभिजयति॥ कामचारो ह वा अस्योरुषु च वरीयःसु
च लोकेषु भवति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ
चैनमेवं वेद। संवत्सरो वा अग्निर्नाचिकेतः। तस्य वसन्तः
शिरः॥६०॥

ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः। वर्षा उत्तरः। शरत्पुच्छम्। मासाः
कर्मकाराः। अहोरात्रे शतरुद्रीयम्। पर्जन्यो वसोर्धारा। यथा
वै पर्जन्यः सुवृष्टं वृष्ट्वा। प्रजाभ्यः सर्वान्कामान्सम्पूरयति।
एवमेव स तस्य सर्वान्कामान्सम्पूरयति। योऽग्निं नाचिकेतं
चिनुते॥६१॥

य उ चैनमेवं वेद। संवत्सरो वा अग्निर्नाचिकेतः।
 तस्य वसन्तः शिरः। ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः। वर्षाः
 पुच्छम्। शरदुत्तरः पक्षः। हेमन्तो मध्यम्। पूर्वपक्षाश्चितयः।
 अपरपक्षाः पुरीषम्। अहोरात्राणीष्टकाः। एष वाव
 सौऽग्निरग्निमयः पुनर्णवः। अग्निमयो ह वै पुनर्णवो भूत्वा।
 स्वर्गं लोकमेति। आदित्यस्य सायुज्यम्। योऽग्निं नाचिकेतं
 चिनुते। य उ चैनमेवं वेद॥६२॥

[१०]

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीय काठके द्वितीयः प्रश्नः
 समाप्तः॥ २॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

तुभ्यं ता अङ्गिरस्तमाऽश्याम तं काममग्रे। आशानां त्वा
 विश्वा आशाः। अनु नोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्। कामो
 भूतस्य कामस्तदग्रे। ब्रह्म जज्ञानं पिता विराजाम्। यज्ञो
 रायोऽयं यज्ञः। आपो भद्रा आदित्यं श्यामि। तुभ्यं भरन्ति यो

दे॒ह्यः। पूर्॒व दे॒वा अप॑रेण प्रा॒णापा॒नौ। ह॒व्य॒वाह॑ꣳ स्वि॑ष्टम्॥१॥

[१]

दे॒वेभ्यो॑ वै स्व॒र्गो लो॒कस्ति॒रोऽभ॑वत्। ते प्र॒जाप॑तिमब्रुवन्।
प्रजा॑पते स्व॒र्गो वै नो॑ लो॒कस्ति॒रोऽभू॑त्। तमन्वि॑च्छेति॑।
तं य॑ज्ञक्र॒तुभि॒रन्वै॑च्छत्। तं य॑ज्ञक्र॒तुभि॒र्नान्वि॑न्दत्।
तमिष्टि॑भि॒रन्वै॑च्छत्। तमिष्टि॑भि॒रन्वि॑न्दत्। तदिष्टी॑नामिष्टि॒-
त्वम्। एष्ट॑यो ह॒ वै ना॑म। ता इष्ट॑य॒ इत्याच॑क्षते प॒रोक्षे॑ण।
प॒रोक्ष॑प्रिया इव॒ हि दे॒वाः॥२॥

तमाशा॑ऽब्रवीत्। प्रजा॑पत आ॒शया॒ वै श्रा॑म्यसि। अ॒हमु॑
वा आशा॑ऽस्मि। मां नु य॑जस्व। अथ॑ ते स॒त्याऽऽशा॑
भविष्यति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स ए॒तम॒ग्नये॑
कामा॑य पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं निर॑वपत्। आशा॑यै च॒रुम्।
अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॑ वै तस्य॑ स॒त्याऽऽशा॑ऽभवत्। अनु॑
स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्या ह॒ वा अ॒स्यऽऽशा॑ भवति।
अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑
चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॑ कामा॑य॒ स्वाहा॑ऽऽशायै॒

स्वाहा॥ अनुमत्यै स्वाहा॥ प्रजापतये स्वाहा॥ स्वर्गाय लोकाय
स्वाहाऽग्नये॑ स्विष्टकृते स्वाहेति॥३॥

तं कामोऽब्रवीत्। प्रजापते कामेन वै श्राम्यसि। अहमु
वै कामोऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यः कामो
भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये
कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। कामाय चरुम्।
अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्यः कामोऽभवत्। अनु
स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यो ह वा अस्य कामो भवति।
अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ
चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहा कामाय
स्वाहा॥ अनुमत्यै स्वाहा॥ प्रजापतये स्वाहा॥ स्वर्गाय लोकाय
स्वाहाऽग्नये॑ स्विष्टकृते स्वाहेति॥४॥

तं ब्रह्माऽब्रवीत्। प्रजापते ब्रह्मणा वै श्राम्यसि। अहमु
वै ब्रह्माऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते ब्रह्मण्वान् यज्ञो
भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये
कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। ब्रह्मणे चरुम्।

अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॑ वै तस्य॑ ब्रह्म॒ण्वान् य॒ज्ञोऽभवत्।
 अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। ब्रह्म॒ण्वान् ह॒ वा अ॑स्य य॒ज्ञो
 भ॑वति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते।
 य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॑ का॒माय॑ स्वाहा
 ब्रह्म॑णे स्वाहा॑। अनु॑मत्यै स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑
 लो॒काय॑ स्वाहाऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ स्वाहेति॥५॥

तं य॒ज्ञोऽब्र॑वीत्। प्रजा॑पते य॒ज्ञेन॑ वै श्रा॑म्यसि। अ॒हमु॑
 वै य॒ज्ञोऽस्मि॑। मां नु य॑जस्व। अथ॑ ते स॒त्यो य॒ज्ञो
 भ॑विष्यति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स ए॒तम॒ग्नये॑
 का॒माय॑ पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाकं॑पा॒लं निर॑वपत्। य॒ज्ञाय॑ च॒रुम्।
 अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॑ वै तस्य॑ स॒त्यो य॒ज्ञोऽभवत्। अनु॑
 स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्यो ह॒ वा अ॑स्य य॒ज्ञो भ॑वति।
 अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य
 उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॑ का॒माय॑ स्वाहा
 य॒ज्ञाय॑ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑
 लो॒काय॑ स्वाहाऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ स्वाहेति॥६॥

तमापोऽब्रुवन्। प्रजापतेऽप्सु वै सर्वे कामाः श्रिताः। वयमु
 वा आपः स्मः। अस्मान्नु यजस्व। अथ त्वयि सर्वे कामाः
 श्रयिष्यन्ते। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये
 कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। अद्ध्यश्चरुम्।
 अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्मिन्सर्वे कामा अश्रयन्त।
 अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सर्वे ह वा अस्मिन्कामाः
 श्रयन्ते। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा
 यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय
 स्वाहाऽद्ध्यः स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा।
 स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥ ७ ॥

तमग्निर्बलिमानंब्रवीत्। प्रजापतेऽग्नये वै बलिमते सर्वाणि
 भूतानि बलिं हरन्ति। अहमु वा अग्निर्बलिमानंस्मि। मां
 नु यजस्व। अथ ते सर्वाणि भूतानि बलिं हरिष्यन्ति।
 अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय
 पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। अग्नये बलिमते चरुम्।

अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्मै॒ सर्वा॑णि भू॒तानि॑ ब॒लिम॑हरन्।
 अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। सर्वा॑णि ह॒ वा अ॑स्मै भू॒तानि॑
 ब॒लिं ह॑रन्ति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑
 ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒ग्नये॑
 कामा॑य॒ स्वाहाऽ॒ग्नये॑ बलि॑मते॒ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑
 प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॑ स्वाहाऽ॒ग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑
 स्वाहेति॑॥८॥

तमनु॑वित्तिरब्रवीत्। प्रजा॑पते स्व॒र्गं वै लो॒कमनु॑विवित्ससि।
 अ॒हमु॒ वा अनु॑वित्तिरस्मि। मां नु य॑जस्व। अथ॑ ते
 स॒त्याऽनु॑वित्तिर्भविष्यति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति।
 स ए॒तम॒ग्नये॑ कामा॑य पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपत्।
 अनु॑वित्त्यै च॒रुम्। अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑
 स॒त्याऽनु॑वित्तिरभवत्। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्या
 ह॒ वा अ॒स्यानु॑वित्तिर्भवति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य
 ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति।
 अ॒ग्नये॑ कामा॑य॒ स्वाहाऽनु॑वित्त्यै॒ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑

प्रजापतये स्वाहा॥ स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये॥ स्विष्टकृते
स्वाहेति॥ ९॥

ता वा एताः सप्त स्वर्गस्य लोकस्य द्वारः। दिवःश्येनयोऽनु-
वित्तयो नाम। आशा प्रथमा रक्षति। कामो द्वितीयाम्।
ब्रह्म तृतीयाम्। यज्ञश्चतुर्थीम्। आपः पञ्चमीम्।
अग्निर्बलिमान् षष्ठीम्। अनुवित्तिः सप्तमीम्। अनु ह
वै स्वर्गं लोकं विन्दति। कामचारोऽस्य स्वर्गे लोके
भवति। य एताभिरिष्टिभिर्यजते। य उ चैना एवं वेद।
तास्वन्विष्टि। पष्ठौहीवरा दद्यात्क्वसं च। स्त्रियै चाऽऽभारं
समृद्ध्यै॥ १०॥

[२]

तपसा देवा देवतामग्र आयन्। तपसर्षभः स्वरन्विन्दन्।
तपसा सपत्नान्प्रणुदामारातीः। येनेदं विश्वं परिभूतं यदस्ति।
प्रथमजं देवं हविषा विधेम। स्वयम्भु ब्रह्म परमं तपो
यत्। स एव पुत्रः स पिता स माता। तपो ह यक्षं प्रथमं

सम्बभूव। श्रद्धया देवो देवत्वमंश्रुते। श्रद्धा प्रतिष्ठा लोकस्य
देवी॥११॥

सा नो जुषाणोप यज्ञमागात्। कामवत्साऽमृतं दुहाना। श्रद्धा
देवी प्रथमजा ऋतस्य। विश्वस्य भर्त्री जगतः प्रतिष्ठा। तां
श्रद्धां हविषा यजामहे। सा नो लोकममृतं दधातु। ईशाना
देवी भुवनस्याधिपती। आगात्सत्यं हविरिदं जुषाणम्।
यस्माद्देवा जज्ञिरे भुवनं च विश्वे। तस्मै विधेम हविषा
घृतेन॥१२॥

यथा देवैः सधमादं मदेम। यस्य प्रतिष्ठोर्वन्तरिक्षम्।
यस्माद्देवा जज्ञिरे भुवनं च सर्वे। तत्सत्यमर्चदुपं यज्ञं
न आगात्। ब्रह्माऽऽहुतीरुपमोदमानम्। मनसो वशे
सर्वमिदं बभूव। नान्यस्य मनो वशमन्वियाय। भीष्मो हि
देवः सहस्रः सहीयान्। स नो जुषाण उप यज्ञमागात्।
आकूतीनामधिपतिं चेतसां च॥१३॥

सङ्कल्पजूतिं देवं विपश्चिम्। मनो राजानमिह वर्धयन्तः।

उपह्वेऽस्य सुमतौ स्याम। चरणं पवित्रं विततं पुराणम्।
 येन पृतस्तरति दुष्कृतानि। तेन पवित्रेण शुद्धेन पृताः।
 अति पाप्मानमरातिं तरेम। लोकस्य द्वारमर्चिमत्पवित्रम्।
 ज्योतिष्मद्भाजमानं महस्वत्। अमृतस्य धारा बहुधा
 दोहमानम्। चरणं नो लोके सुधितां दधातु। अग्निर्मूर्धा
 भुवः। अनु नोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्। हव्यवाहः
 स्विष्टम्॥१४॥

[३]

देवेभ्यो वै स्वर्गो लोकस्तिरोऽभवत्। ते प्रजापतिमब्रुवन्।
 प्रजापते स्वर्गो वै नो लोकस्तिरोऽभूत्। तमन्विच्छेति। तं
 यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्। तमिष्टिभि-
 रन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्।
 एष्टयो ह वै नाम। ता इष्टय इत्याचक्षते परोक्षेण।
 परोक्षप्रिया इव हि देवाः॥१५॥

तं तपोऽब्रवीत्। प्रजापते तपसा वै श्राम्यसि। अहमु वै
 तपोऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यं तपो भविष्यति।

अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स ए॒तमा॑ग्ने॒यम॒ष्टाकं॑पा॒लं
 निर॑वपत्। तप॑से च॒रुम्। अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॑ वै तस्य
 स॒त्यं तपो॑ऽभवत्। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्यं ह॒ वा
 अ॒स्य तपो॑ भवति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑
 ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒ग्नये॑
 स्वाहा॑ तप॑से स्वाहा॑। अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑।
 स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॑ स्वाहा॒ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ स्वाहेति॥१६॥

त॒ऽ श्र॒द्धाऽब्र॑वीत्। प्रजा॑पते श्रद्धया॒ वै श्रा॑म्यसि। अ॒हमु॑ वै
 श्र॒द्धाऽस्मि॑। मां नु य॑जस्व। अथ॑ ते स॒त्या श्र॒द्धा भ॑विष्यति।
 अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स ए॒तमा॑ग्ने॒यम॒ष्टाकं॑पा॒लं
 निर॑वपत्। श्र॒द्धायै॑ च॒रुम्। अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॑ वै तस्य
 स॒त्या श्र॒द्धाऽभव॑त्। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्या ह॒ वा
 अ॒स्य श्र॒द्धा भ॑वति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑
 ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒ग्नये॑
 स्वाहा॑ श्र॒द्धायै॑ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑।
 स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॑ स्वाहा॒ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ स्वाहेति॥१७॥

त॑ स॒त्यम॑ब्रवीत्। प्रजा॑पते स॒त्येन॒ वै श्रा॑म्यसि। अ॒हमु॒
 वै स॒त्यम॑स्मि। मां नु य॑जस्व । अथ॑ ते स॒त्यः
 स॒त्यं भ॑विष्यति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स
 ए॒तमा॑ग्ने॒यम॒ष्टाक॑पालं निर॑वपत्। स॒त्याय॑ च॒रुम्। अनु॑म॒त्यै
 च॒रुम्। ततो॑ वै तस्य॑ स॒त्यः स॒त्यम॑भवत्। अनु॑ स्व॒र्गं
 लो॒कम॑विन्दत्। सत्यः॑ ह॒ वा अ॑स्य स॒त्यं भ॑वति। अनु॑
 स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं
 वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒ग्नये॑ स्वाहा॑ स॒त्याय॑ स्वाहा॑।
 अनु॑म॒त्यै स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॑
 स्वाहा॑ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ स्वाहेति॥१८॥

तं मनो॑ऽब्रवीत्। प्रजा॑पते मन॑सा॒ वै श्रा॑म्यसि। अ॒हमु॒
 मनो॑ऽस्मि। मां नु य॑जस्व। अथ॑ ते स॒त्यं मनो॑ भविष्यति।
 अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स ए॒तमा॑ग्ने॒यम॒ष्टाक॑पालं
 निर॑वपत्। मन॑से च॒रुम्। अनु॑म॒त्यै च॒रुम्। ततो॑ वै तस्य॑
 स॒त्यं मनो॑ऽभवत्। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। सत्यः॑ ह॒ वा
 अ॑स्य मनो॑ भवति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑

ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒ग्नये॒
स्वाहा॑ मन॑से॒ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑।
स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॒ स्वाहा॑ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहेति॑॥१९॥

तं चर॑णमब्रवीत्। प्रजा॑पते॒ चरणे॑न॒ वै श्रा॑म्यसि। अ॒हमु॒ वै
चर॑णमस्मि। मां नु॑ यजस्व। अथ॑ ते स॒त्यं चर॑णं भविष्यति।
अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स ए॒तमा॑ग्नेयम॒ष्टाकं॑पालं
नि॒रव॑पत्। च॒रणाय॑ च॒रुम्। अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑
स॒त्यं चर॑णमभवत्। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्यं ह
वा अ॑स्य च॒रणं भ॑वति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑
ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒ग्नये॒
स्वाहा॑ च॒रणाय॒ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑।
स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॒ स्वाहा॑ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहेति॑॥२०॥

ता वा ए॒ताः पञ्च॑ स्व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॒ द्वारः॑। अ॒पा॒घा॒
अनु॑वित्तयो॒ नाम॑। तपः॑ प्रथ॒मा र॑क्षति। श्रद्धा॑ द्वितीया॑म्।
स॒त्यं तृ॒तीया॑म्। मन॑श्चतु॒र्थीम्। च॒रणं पञ्च॑मीम्। अनु॑ ह
वै स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। का॒म॒चारो॑ऽस्य स्व॒र्गे लो॒के

भवति। य ए॒ताभि॒रिष्टि॑भि॒र्यज॑ते। य उ॑ चैना ए॒वं वेद॑।
तास्व॑न्विष्टि। प॒ष्ठौही॒वरां॑ दद्यात्क॒सं च॑। स्त्रियै॑ चाऽऽभा॒र॑
समृ॑द्ध्यै॥ २१॥

[४]

ब्रह्म॑ वै चतु॑र्होतारः। चतु॑र्होतृ॒भ्योऽधि॑य॒ज्ञो निर्मि॑तः।
नैन॑सं श॒प्तम्। नाभिच॑रित॒माग॑च्छति। य ए॒वं वेद॑। यो ह॒ वै
चतु॑र्होतृणां चतु॑र्होतृत्वं वेद॑। अथो॒ पञ्च॑होतृत्वम्। सर्वा॑
हास्मै॒ दिशः॑ कल्पन्ते। वा॒चस्पति॑र्होता दश॑होतृणाम्।
पृथि॒वी होता॑ चतु॑र्होतृणाम्॥ २२॥

अ॒ग्निर्होता॑ पञ्च॑होतृणाम्। वा॒ग्धोता॑ षड्द्वौ॑तृणाम्।
म॒हाह॑वि॒र्होता॑ स॒प्तहो॑तृणाम्। ए॒तद्वै चतु॑र्होतृणां
चतु॑र्होतृत्वम्। अथो॒ पञ्च॑होतृत्वम्। सर्वा॑ हास्मै॒ दिशः॑
कल्पन्ते। य ए॒वं वेद॑। ए॒षा वै सं॑र्वविद्या। ए॒तद्वैष॑जम्।
ए॒षा प॒ङ्क्तिः॑ स्व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑ञ्ज॒साऽय॑निः स्मृतिः॥ २३॥

ए॒तान् योऽध्यै॑त्यच्छ॑दि॒र्द॒र्शे याव॑त्तरसम्। स्व॒रेति॑। अ॒न॒प॒ब्र॒वः

सर्वमायुरेति। विन्दते प्रजाम्। रायस्पोषं गौपत्यम्।
ब्रह्मवर्चसी भवति। एतान् योऽध्यैति। स्पृणोत्यात्मानम्।
प्रजां पितृन्। एतान् वा अरुण औपवेशिर्विदां चकार॥२४॥

एतैरधिवादमपाजयत्। अथो विश्वं पाप्मानम्। स्वर्ययौ।
एतान्योऽध्यैति। अधिवादं जयति। अथो विश्वं पाप्मानम्।
स्वरेति। एतैरग्निं चिन्वीत स्वर्गकामः। एतैरायुष्कामः।
प्रजापशुकामो वा॥२५॥

पुरस्ताद्दशहोतारमुदञ्चमुपदधाति यावत्पदम्। हृदयं यजुषी
पत्यौ च। दक्षिणतः प्राञ्चं चतुर्होतारम्। पश्चादुदञ्चं
पञ्चहोतारम्। उत्तरतः प्राञ्चं षड्होतारम्। उपरिष्ठात्प्राञ्चं
सप्तहोतारम्। हृदयं यजूंषि पत्यंश्च। यथावकाशं ग्रहान्।
यथावकाशं प्रतिग्रहाँल्लोकं पृणाञ्च। सर्वा हास्यैता देवताः
प्रीता अभीष्टा भवन्ति॥२६॥

सदेवमग्निं चिनुते। रथसंमितश्चेतव्यः। वज्रो वै रथः। वज्रेणैव
पाप्मानं भ्रातृव्यं स्तृणुते। पक्षः संमितश्चेतव्यः। एतावान्

वै रथः। यावत्पक्षः। रथसंमितमेव चिनुते। इममेव लोकं
पशुबन्धेनाभिजयति। अथो अग्निष्टोमेन॥२७॥

अन्तरिक्षमुक्थ्येन। स्वरतिरात्रेण। सर्वाल्लोकानहीनेन। अथो
सत्रेण। वरो दक्षिणा। वरेणैव वरः स्पृणोति। आत्मा हि
वरः। एकविंशतिर्दक्षिणा ददाति। एकविंशो वा इतः
स्वर्गो लोकः। प्र स्वर्गं लोकमाप्नोति॥२८॥

असावादित्य एकविंशः। अमुमेवाऽऽदित्यमाप्नोति।
शतं ददाति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये
प्रतिष्ठति। सहस्रं ददाति। सहस्रसंमितः स्वर्गो लोकः।
स्वर्गस्य लोकस्याभिजित्यै। अन्विष्टकं दक्षिणा ददाति।
सर्वाणि वयांसि॥२९॥

सर्वस्याऽऽप्त्यै। सर्वस्यावरुद्धौ। यदि न विन्देत।
मन्थानेतावतो दद्यादोदनान् वा। अश्रुते तं कामम्। यस्मै
कामायाग्निश्चीयते। पृष्ठौहीं त्वन्तर्वतीं दद्यात्। सा हि
सर्वाणि वयांसि। सर्वस्याऽऽप्त्यै। सर्वस्यावरुद्धौ॥३०॥

हिरण्यं ददाति। हिरण्यज्योतिरेव स्वर्गं लोकमेति। वासो ददाति। तेनऽऽयुः प्रतिरते। वेदितृतीये यजेत। त्रिषत्या हि देवाः। स संत्यमग्निं चिनुते। तदेतत्पशुबन्धे ब्राह्मणं ब्रूयात्। नेतरेषु यज्ञेषु। यो ह वै चतुर्होतृननुसवनं तर्पयितव्यान् वेद॥ ३१॥

तृप्यति प्रजया पशुभिः। उपैन९ सोमपीथो नमति। एते वै चतुर्होतारोऽनुसवनं तर्पयितव्याः। ये ब्राह्मणा बहुविदः। तेभ्यो यदक्षिणा न नयेत्। दुरिष्ट९ स्यात्। अग्निमस्य वृञ्जीरन्। तेभ्यो यथाश्रद्धं दद्यात्। स्विष्टमेवैतत्क्रियते। नास्याग्निं वृञ्जते॥ ३२॥

हिरण्येष्टको भवति। यावदुत्तममङ्गुलिकाण्डं यज्ञपुरुषा सम्मितम्। तेजो हिरण्यम्। यदि हिरण्यं न विन्देत्। शर्करा अक्ता उपदध्यात्। तेजो घृतम्। सतेजसमेवाग्निं चिनुते। अग्निं चित्वा सौत्रामण्या यजेत मैत्रावरुण्या वा। वीर्येण वा एष व्यृध्यते। योऽग्निं चिनुते॥ ३३॥

यावदेव वीर्यम्। तदस्मिन्दधाति। ब्रह्मणः सायुज्यं
 सलोकतामाप्नोति। एतासामेव देवतानां सायुज्यम्।
 सार्ष्टितां समानलोकतामाप्नोति। य एतमग्निं चिनुते।
 य उ चैनमेवं वेद। एतदेव सावित्रे ब्राह्मणम्। अथो
 नाचिकेते॥ ३४॥

[५]

यच्चा॒मृतं॑ यच्च॒ मर्त्यम्॑। यच्च॒ प्राणि॑ति॒ यच्च॒ न। सर्वा॒स्ता इष्ट॑काः
 कृत्वा। उप॑ काम॒दुघा॑ दधे। तेन॒र्षि॑णा॒ तेन॒ ब्रह्म॑णा। तया॑
 देवत॑याऽङ्गिर॒स्वद्ध्रु॑वा सी॑द। सर्वाः॒ स्त्रियः॑ सर्वा॑न्पु॒ंसः। सर्वं
 न स्त्री॑पुमं च॒ यत्। सर्वा॒स्ताः। याव॑न्तः पा॒ंसवो॑ भूमेः॥ ३५॥

सङ्ख्या॑ता देवमा॒यया॑। सर्वा॒स्ताः। याव॑न्त॒ ऊषाः॑ पशूनाम्।
 पृथि॒व्यां पुष्टि॑र्हिताः। सर्वा॒स्ताः। याव॑तीः॒ सिक॑ताः सर्वाः॑।
 अ॒प्स्वन्त॑श्च॒ याः श्रि॑ताः। सर्वा॒स्ताः। याव॑तीः॒ शर्करा॑ धृत्यै।
 अ॒स्यां पृथि॑व्यामधि॥ ३६॥

सर्वा॒स्ताः। याव॑न्तोऽश्मा॑नोऽस्यां पृथि॒व्याम्। प्र॒तिष्ठा॑सु

प्रतिष्ठिताः। सर्वास्ताः। यावतीर्वीरुधः सर्वाः। विष्ठिताः
 पृथिवीमनु। सर्वास्ताः। यावतीरोषधीः सर्वाः। विष्ठिताः
 पृथिवीमनु। सर्वास्ताः॥ ३७ ॥

यावन्तो वनस्पतयः। अस्यां पृथिव्यामधि। सर्वास्ताः।
 यावन्तो ग्राम्याः पशवः सर्वे। आरण्याश्च ये। सर्वास्ताः।
 ये द्विपादश्चतुष्पादः। अपाद उदरसर्पिणः। सर्वास्ताः।
 यावदाञ्जनमुच्यते॥ ३८ ॥

देवत्रा यच्च मानुषम्। सर्वास्ताः॥ यावत्कृष्णायसः सर्वम्।
 देवत्रा यच्च मानुषम्। सर्वास्ताः। यावल्लोहायसः सर्वम्।
 देवत्रा यच्च मानुषम्। सर्वास्ताः। सर्वः सीसः सर्वं त्रपु।
 देवत्रा यच्च मानुषम्॥ ३९ ॥

सर्वास्ताः। सर्वः हिरण्यः रजतम्। देवत्रा यच्च मानुषम्।
 सर्वास्ताः। सर्वः सुवर्णः हरितम्। देवत्रा यच्च मानुषम्।
 सर्वास्ता इष्टकाः कृत्वा। उपं कामदुघा दधे। तेनर्षिणा
 तेन ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ ४० ॥

[६]

सर्वा दिशो दिक्षु। यच्चान्तर्भूतं प्रतिष्ठितम्। सर्वास्ता
 इष्टकाः कृत्वा। उप कामदुघा दधे। तेनर्षिणा तेन
 ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। अन्तरिक्षं च
 केवलम्। यच्चस्मिन्नन्तराहितम्। सर्वास्ताः। आन्तरिक्ष्यश्च
 याः प्रजाः॥४१॥

गन्धर्वाप्सरसश्च ये। सर्वास्ताः। सर्वानुदारान्तसलिलान्।
 अन्तरिक्षे प्रतिष्ठितान्। सर्वास्ताः। सर्वानुदारान्तसलिलान्।
 स्थावराः प्रोष्याश्च ये। सर्वास्ताः। सर्वा धुनिः
 सर्वान्ध्वंसान्। हिमो यच्च शीयते॥४२॥

सर्वास्ताः। सर्वान्मरीचीन् विततान्। नीहारो यच्च शीयते।
 सर्वास्ताः। सर्वा विद्युतः सर्वान्स्तनयित्वान्। ह्यदुनीर्यच्च
 शीयते। सर्वास्ताः। सर्वाः स्रवन्तीः सरितः। सर्वमप्सुचरं
 च यत्। सर्वास्ताः॥४३॥

याश्च कूप्या याश्च नाद्याः समुद्रियाः। याश्च वैशन्तीरुत

प्रास॑चीर्याः। सर्वा॑स्ताः। ये चो॒त्तिष्ठ॑न्ति जी॒मूताः॑। याश्च
वर्ष॑न्ति वृ॒ष्टयः॑। सर्वा॑स्ताः। तप॒स्तेज॑ आका॒शम्।
यच्चा॑ऽऽका॒शे प्र॑ति॒ष्ठितम्। सर्वा॑स्ताः। वा॒युं वया॑ऽसि
सर्वा॑णि॥४४॥

अ॒न्तरि॒क्षच॑रं च॒ यत्। सर्वा॑स्ताः। अ॒ग्निः सूर्यं॑ च॒न्द्रम्। मि॒त्रं
वरु॑णं भ॒गम्। सर्वा॑स्ताः। स॒त्यः श्र॒द्धां तपो॑ द॒मम्। नाम॑
रूपं च॑ भू॒ताना॑म्। सर्वा॑स्ता इष्ट॑काः कृ॒त्वा। उप॑ का॒मदु॑घा
दधे। तेन॑र्षि॒णा तेन॑ ब्रह्म॑णा। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा
सी॑द॥४५॥

[७]

सर्वा॑न्दि॒वः सर्वा॑न्दे॒वान्दि॒वि। यच्चा॑न्तर्भू॒तं प्र॑ति॒ष्ठितम्।
सर्वा॑स्ता इष्ट॑काः कृ॒त्वा। उप॑ का॒मदु॑घा दधे। तेन॑र्षि॒णा तेन॑
ब्रह्म॑णा। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा सी॑द। याव॑ती॒स्तार॑काः
सर्वाः॑। वि॒तता॑ रोच॒ने दि॒वि। सर्वा॑स्ताः। ऋ॒चो यजू॑ऽपि
सा॒मानि॑॥४६॥

अथर्वाङ्गिरसंश्च ये। सर्वास्ताः। इतिहासपुराणं च।
 सर्पदेवजनाश्च ये। सर्वास्ताः। ये च लोका ये चालोकाः।
 अन्तर्भूतं प्रतिष्ठितम्। सर्वास्ताः। यच्च ब्रह्म यच्च ब्रह्म।
 अन्तर्ब्रह्मन्प्रतिष्ठितम्॥४७॥

सर्वास्ताः। अहोरात्राणि सर्वाणि। अर्धमासाश्च केवलान्।
 सर्वास्ताः। सर्वानृतून्सर्वान्मासान्। संवत्सरं च केवलम्।
 सर्वास्ताः। सर्वं भूतं सर्वं भव्यम्। यच्चातोऽधिभविष्यति।
 सर्वास्ता इष्टकाः कृत्वा। उप कामदुर्घा दधे। तेनर्षिणा
 तेन ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥४८॥

[८]

ऋचां प्राचीं महती दिगुच्यते। दक्षिणामाहुर्यजुषामपाराम्।
 अथर्वणामङ्गिरसां प्रतीचीं। साम्नामुदीचीं महती दिगुच्यते।
 ऋग्भिः पूर्वाह्णे दिवि देव ईयते। यजुर्वेदे तिष्ठति मध्ये अहः।
 सामवेदेनाऽस्तमये महीयते। वेदैरशून्यस्त्रिभिरेति सूर्यः।
 ऋग्भ्यो जाताः सर्वशो मूर्तिमाहुः। सर्वा गतिर्याजुषी हैव

शश्वत्॥४९॥

सर्वं तेजः सामरूप्यं हं शश्वत्। सर्वं हेदं ब्रह्मणा
 हैव सृष्टम्। ऋग्भ्यो जातं वैश्यं वर्णमाहुः। यजुर्वेदं
 क्षत्रियस्याऽऽहुर्योनिम्। सामवेदो ब्राह्मणानां प्रसूतिः।
 पूर्वं पूर्वेभ्यो वचं एतदूचुः। आदर्शमग्निं चिन्वानाः।
 पूर्वं विश्वसृजोऽमृताः। शतं वर्षसहस्राणि। दीक्षिताः
 सत्रमासत॥५०॥

तपं आसीद्ब्रह्मपतिः। ब्रह्म ब्रह्माऽभवत्स्वयम्। सत्यं ह
 होतैषामासीत्। यद्विश्वसृज आसत। अमृतमेभ्य उदगायत्।
 सहस्रं परिवत्सरान्। भूतं हं प्रस्तोतैषामासीत्।
 भविष्यत्प्रति चाहरत्। प्राणो अध्वर्युरभवत्। इदं सर्वं
 सिषांसताम्॥५१॥

अपानो विद्वानावृतः। प्रतिप्रातिष्ठदध्वरे। आर्तवा
 उपगातारः। सदस्या ऋतवोऽभवन्। अर्धमासाश्च
 मासाश्च। चमसाध्वर्यवोऽभवन्। अशंसद्ब्रह्मणस्तेजः।

अच्छावाकोऽभवद्यशः। ऋतमेषां प्रशास्ताऽऽसीत्।
यद्विश्वसृज आसत॥५२॥

ऊर्ग्राजानमुदवहत्। ध्रुवगोपः सहोऽभवत्। ओजोऽभ्यष्टौ-
द्वाव्णः। यद्विश्वसृज आसत। अपंचितिः पोत्रीयामयजत्।
नेष्ट्रीयामयजत्त्विषिः। आग्नीध्राद्विदुषी सत्यम्। श्रद्धा
हैवायजत्स्वयम्। इरा पत्नी विश्वसृजाम्। आकूतिरपिन-
डुविः॥५३॥

इध्मं ह क्षुच्चैभ्य उग्रे। तृष्णा चाऽऽवहतामुभे। वागेषां
सुब्रह्मण्याऽऽसीत्। छन्दोयोगान् विजानती। कल्पतत्राणि
तन्वानाऽहः। सःस्थाश्च सर्वशः। अहोरात्रे पशुपाल्यौ।
मुहूर्ताः प्रेष्या अभवन्। मृत्युस्तदभवद्धाता। शमितोग्रो विशां
पतिः॥५४॥

विश्वसृजः प्रथमाः सत्रमासत। सहस्रसमं प्रसुतेन यन्तः।
ततो ह जज्ञे भुवनस्य गोपाः। हिरण्मयः शकुनिर्ब्रह्म
नाम। येन सूर्यस्तपति तेजसेद्धः। पिता पुत्रेण पितृमान्

योनि॑यो॒नौ। नावे॑दवि॒न्मनु॑ते तं बृ॒हन्त॑म्। स॒र्वानु॑भुमा॒त्मान॑ः
सम्प॑रा॒ये। ए॒ष नि॒त्यो म॑हि॒मा ब्रा॑ह्म॒णस्य॑। न क॑र्मणा॒ वर्ध॑ते
नो क॑र्नी॒यान्॥५५॥

तस्यै॒वाऽऽत्मा॑ प॒दवि॑त्तं वि॒दित्वा॑। न क॑र्मणा॒ लिप्य॑ते
पाप॑केन। प॒ञ्चप॑ञ्चा॒शत॑स्त्रि॒वृत्तः॑ संवत्स॒राः। प॒ञ्चप॑ञ्चा॒शतः॑
प॒ञ्चद॑शाः। प॒ञ्चप॑ञ्चा॒शतः॑ सप्त॒दशाः॑। प॒ञ्चप॑ञ्चा॒शत॑
एक॑वि॒ंशाः। वि॒श्वसृ॑जाः स॒हस्र॑संवत्सरम्। ए॒तेन॑
वै वि॒श्वसृ॑जं इ॒दं वि॒श्वम॑सृजन्त। यद्वि॒श्वम॑सृजन्त।
तस्मा॑द्वि॒श्वसृ॑जः। वि॒श्वमे॒नान॑नु प्रजा॑यते। ब्रह्म॑णः
सायु॑ज्यं सलो॒कता॑ यन्ति। ए॒तासा॑मे॒व दे॒वता॑नाः
सायु॑ज्यम्। सा॒ष्टि॒ताः स॒मानलो॒कता॑ यन्ति। य
ए॒तदु॑प॒यन्ति॑। ये चै॒न॒त्प्राहुः॑। येभ्य॑श्चै॒न॒त्प्राहुः॑॥५६॥ ॐ॥

[९]

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठके तृतीयः प्रश्नः
समाप्तः॥३॥

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठकं समाप्तम्॥
हरिः ॐ॥